

N:o 7.

Ank. till Riksd. kansli den 12 mars 1907, kl. 1 e. m.

Andra Kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande n:o 2, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående anordnandet af apoteksväsendet efter utgången af år 1920.

Uti en vid innevarande års riksdag väckt och till Andra Kammarens tillfälliga utskott n:o 2 hänvisad motion n:o 53 har herr *K. E. O. Kjellberg* hemställt, att Riksdagen ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utreda, hvilket system i afseende å apoteksväsendet, som med utgången af år 1920 bör tillämpas, särskildt med hänsyn till frågan, huruvida staten borde för egen räkning öfvertaga apoteksrörelsen, samt för Riksdagen framlägga det förslag, hvartill utredningen kan föranleda.

Motionen.

Till stöd för motionen har herr *Kjellberg* anført följande: »Behovvet af reformer inom vårt lands apoteksväsende har under senare år gifvit sig allt flera uttryck. Olika och stridiga intressen ha därvid gjort sig gällande icke blott mellan allmänheten å ena sidan och apotekareyrkets utöfvare å den andra, utan äfven mellan olika grupper af ifrågavarande fackmän. Helt naturligt ter sig frågan om apoteksväsendets ordnande olika, allt efter som man betraktar densamma från allmänhetens, framför allt från de sjukas sida, eller man ser den från de privilegierade apotekarnes synpunkt. Visserligen är handeln med läkemedel en affärsrörelse, som kräfver sin alldeles särskilda, vetenskapliga fackutbildning, men apoteksväsendet bör framför allt betraktas såsom en samhällsinstitution.

Motionärens motivering.

1819 års apotekarereglemente är — med några smärre ändringar — alltjämt gällande. Genom Riksdagens bifall till Kungl. Maj:ts proposition

vid 1873 års riksdag bestämdes, att den dittills florerande handeln enskilda emellan med säljbara apoteksprivilegier skulle upphöra med utgången af år 1920. Samma år funnos i riket 120 säljbara apotek, tre år senare endast 26. Vid ingången af år 1906 funnos 284 personligt privilegierade och 12 säljbara, själfständiga apotek samt 9 filialapotek och 46 medikamentsförråd.

De önskemål, som framtråda i fråga om reformer i apoteksväsendet, äro grundade dels på allmänhetens behof af lätt tillgängliga och prisbilliga läkemedel, dels på yrkesutöfvarens kraf på en inkomst, som motsvarar såväl deras förvärfvade yrkesskicklighet som deras ansvarsfulla verksamhet.

I afseende på läkemedelspriser torde erinras om den medicinaltaxa, som med nya grunder för prisberäkningar tillämpats från ingången af år 1902.

Hvad beträffar de obefordrade apotekarnes utsikter till framtida själfständig verksamhet, så har medelåldern för dem, som under åren 1903—1906 första gången erhållit apoteksprivilegier, varit respektive 45,5, 45,3, 46,8, 45,4 år och tjänsteåren respektive 22,0, 22,3, 22,2, 21,5.

Här nedan lämnas en kort öfversikt öfver hvad som under senare år angående apoteksväsendet förekommt dels inom Riksdagen, dels inom farmaceuternas fackorganisation, hvarjemte några exempel på stridiga intressen vid frågan om inrättandet af nya apotek meddelas.

Vid 1903 års riksdag väcktes inom Andra Kammaren en motion (n:o 134) af herr H. Hedlund om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående förändrande af rikets samtliga medikamentsförråd och filialapotek till själfständiga apoteksinrättningar m. m. Motionen hänvisades till andra tillfälliga utskottet, som tillstyrkte skrifvelseförslaget i hvad det afsåge frigörande och ledigförklarande af samtliga medikamentsförråd och, där så ske kunde, äfven filialapotek. Denna hemställan blef af Andra Kammaren enhälligt bifallen. Första Kammarens andra tillfälliga utskott hemställde, att kammaren måtte biträda Andra Kammarens beslut, men denna hemställan afslogs.

Vid samma riksdag framlade herr H. Hedlund ett annat skrifvelseförslag (motion n:o 135) med hemställan till Kungl. Maj:t om ny instruktion i afseende å medicinalstyrelsens förfarande vid afgifvande af förord till erhållande af apoteksprivilegium. Motionen afstyrktes af andra tillfälliga utskottet och afslogs af kammaren.

Af herr A. A. N. Reuterskiöld väcktes samma år en motion (n:o 188) om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående nedsättning af priset å apoteksvaror. Andra Kammarens andra tillfälliga utskott afstyrkte motionen, men kammaren biföll densamma. I Första Kammaren afslogs motionen i enlighet med vederbörande utskotts utlåtande.

Under förra året motionerade herr R. A. Wawrinsky å Saltsjöbaden om skrifvelse angående nytt apotekarreglemente. Motionen bifölls af Andra Kammaren och andra tillfälliga utskottet inom Första Kammaren tillstyrkte äfvenledes bifall, men kammaren afslog densamma med 39 röster mot 27.

Oaktadt sålunda ingen af ofvannämnda fyra motioner, hvaraf trenne vunno Andra Kammarens bifall, ledde till något positivt beslut från Riksdagens sida, visa såväl dessa som tillhörande utskottsbetänkanden och uttalanden, att åtskilliga reformer inom apoteksväsendet äro af behovet påkallade.

Till medicinalstyrelsen remitterades i september 1903 en underdånig ansökan från Sveriges farmaceutförbund om förändring af rikets samtliga medikamentsförråd och filialapotek till själfständiga apoteksinrättningar.

Sedan medicinalstyrelsen i april 1904 afgifvit underdånigt utlåtande, anbefalldes styrelsen genom nådigt bref den 7 oktober 1904 »dels att beträffande sådana medikamentsförråd, hvilka icke blifvit för viss tid upplåtna, verkställa undersökning, huruvida dessa medikamentsförråd, med fästadt afseende å omsättningen såväl vid medikamentsförrådet som vid stamapoteket, kunde förändras till själfständiga apotek, samt därefter till Kungl. Maj:t inkomma med det utlåtande, hvartill denna undersökning kunde föränleda, dels ock att rörande filialapoteken vid Finspong och Åtvidaberg inkomma med utredning om deras förändring till själfständiga apotek».

I utlåtande af den 5 juli 1905 framhöll medicinalstyrelsen såsom sin åsikt, att fem namngifna medikamentsförråd samt filialapoteken i Åtvidaberg och Finspång utan hänsyn till vederbörande stamapotek omedelbart kunde förändras till själfständiga apotek.

Regeringens beslut i ärendet af den 16 sistlidne november innebär, att farmaceutförbundets anhållan icke för närvarande föranleder någon åtgärd i afseende å medikamentsförråden, men att filialapoteken i Åtvidaberg och Finspång, när vederbörande stamapotek blifva lediga, skola förändras till själfständiga apotek.

I december 1906 ingick ofvannämnda centralstyrelse till Kungl. Maj:t med underdånig hemställan, »att Kungl. Maj:t för utarbetande af förslag till nytt apotekarreglemente, äfvensom för afgifvande af förslag till åtgärder i de afseenden, som i fråga om apoteksväsendets ordnande därpå kunna beröras, täcktes i nåder förordna om tillsättande af en kommitté och att, därest Eders Kungl. Maj:t finner skäligt därtill gifva nådigt bifall, täcktes medgifva, att i en sådan kommitté äfven måtte insättas ett visst antal obefordrade farmaceuter».

Slutligen föreligger för närvarande till behandling inom farmaceutförbundet ett detaljeradt förslag till reglering af obefordrade apotekares löneförmåner med bestämd begynnelselö'n och bestämda ålderstillägg, afsedd att gälla vid samtliga apoteksinrättningar i riket. Då apotekens bärkraft är högst växlande och står i ett visst förhållande till rörelsens storlek, så innebär förslaget, att de summor, som erfordras för denna lönerreglering, uttaxeras på rikets alla apotek proportionellt efter deras storlek (beräknad efter omsättningssumman) genom en progressiv beskattning af alla själfständiga apotek, hvilkas privilegievärde ej understiger 15,000 kronor.

Ur den förslaget åtföljande skrifvelsen må anföras: »Att aflöningsförhållandena för vissa kategorier af vårt yrkes utöfvare icke varit goda, synes äfven apotekaresocieteten hafva varit medveten om, alldenstund den i en skrifvelse till medicinalstyrelsen af den 12 juli 1901 anhållit om höjning af medicinaltaxan, härvid framhållande bland andra motiv, att de äldre obefordrade farmaceuternas ställning icke kunde sägas vara fullt tillfredsställande, samt betonat, att det är af vikt för det allmänna, att apotekarebanan erbjuder minst lika goda villkor som andra jämförliga banor, för att icke apotekarekårens nöjaktiga rekrytering måtte komma att äfventyras. — — —» Medicinalstyrelsen behjärtade äfven denna apotekaresocietetens anhållan och biföll, som bekant, den äskade taxeförhöjningen. Det framlagda lönerregleringsförslaget blef dock af apotekaresocieteten vid dess sammankomst i september 1902 afslaget. De ljusa förhoppningar om en bättre framtid, som väckts med detta förslag, blefvo alltså denna gång gäckade och efterträddes inom vida kretsar af hopplöshet och missmod.

Emellertid upptogs frågan ånyo af farmaceutiska föreningen, hvilket resulterade i en kommittés tillsättande i november 1902. Kommittén bestod af tvenne apoteks innehafvare och tvenne obefordrade apotekare, hvarjämte medicinalrådet Wawrinsky välvilligt åtog sig ordförandeskapet. Efter 3 års arbete framlade denna kommitté sitt betänkande jämte statistiska utredningar. Af dessa framgick »att de äldre obefordrade apotekarnas löner fortfarande i många fall icke blott voro långt ifrån tillfredsställande, utan t. o. m. lägre än vida yngre kamraters.» — — — Vidare framhålles »den väsentliga skillnaden mellan den obefordrade farmaceutens osäkra och tjänstemannens trygga ställning».

Såsom exempel på intresse motsatser mellan å ena sidan allmänheten med dess kraf på inrättandet af nya apotek och å andra sidan innehafvare af redan befintliga må anföras följande.

Enligt beslut af den 1 oktober 1904 hemställde Stockholms stadsfull-

mäktige hos Kungl. Maj:t om inrättande af fem nya apotek i hufvudstaden (hälsovårdsnämnden hade uttalat sig för sex). Apotekaresocietetens direktion, hvars samtliga medlemmar äro apoteksinnehafvare i Stockholm, tillstyrkte två nyanläggningar och medicinalstyrelsen tre. I kungl. bref af den 16 sistlidne juni medgafs inrättandet af endast två af de begärda fem apoteken.

Samma månad medgaf Kungl. Maj:t efter tillstyrkan af medicinalstyrelsen inrättandet af ett nytt apotek i Göteborg, hvarom stadsfullmäktige gjort hemställan. Vid frågans utredning afgåfvo samtliga apoteksinnehafvare i nämnda stad ett gemensamt utlåtande, hvarur må anföras: »att framställningen om det nya apoteket, utan någon som helst protest, rönt bifall hos Göteborgs stadsfullmäktige, bör icke förundra, enär vår kår numera icke äger någon medlem inom nämnda korporation och apoteksfrågan tyvärr är af alltför säregen och invecklad innebörd, att af andra än fackmän förstås och vederbörligen uppfattas. Ungefär detsamma gäller nog om de andra myndigheter, som hittills haft tillfälle yttra sig i ämnet. — — — Såsom en sammanfattning af hvad vi här anført, bedja vi vördsamst få uttala den förhoppning, att kungl. medicinalstyrelsen tager frågan om det nya Göteborgsapoteket i samma välvilliga och omsorgsfulla pröfning, som kommit till synes i dess utlåtande om vissa af föreslagna nya Stockholmsapoteken. — — — » Samtidigt hade tvenne obefordrade apotekare (i egenskap af tillförordnade föreståndare vid tvenne, då lediga Göteborgsapotek) tillfälle att yttra sig i denna fråga; båda dessa tillstyrkte den ifrågasatta apoteksanläggningen.

* * *

De sträfvanden från skilda håll och i olika riktningar, som här ofvan i korthet omnämnts, torde visa behovet af åtskilliga reformer inom apoteksväsendet. Detta behof framträder så mycket kraftigare, ju närmare vi komma den tidpunkt, utgången af 1920, då staten, utan några som helst kostnader från dess sida, kommer i oinskränkt besittning af privilegierna till samtliga apoteksinrättningar i riket, och redan nu bör uppmärksamhet ägnas frågan om hvilket system som efter denna tidpunkt skall tillämpas i afseende på apoteksväsendet i dess helhet.

Allmänhetens behof af tillräckligt antal apoteksinrättningar och af prisbilliga läkemedel får icke försummas af hänsyn till redan privilegierade apoteksinnehafvare, och å andra sidan är det orimligt, att i trakter, där ett välbehöfligt apoteks bärighet är tvifvelaktig, befolkningens kraf i detta afseende icke kunna tillgodoses, med mindre än att en enskild apotekare

ådrager sig den med företaget förbundna ekonomiska risken. En fortsatt stegring af taxan — vare sig genom ändring af grunderna för taxeringen eller genom höjning af själfva drogernas priser — hjälper icke i längden för de apoteksinrättningar, som äga den minsta omsättningen.

Den tanken synes då ligga nära till hands, att staten för egen räkning öfvertog tillverkningen och försäljningen af läkemedel, hvarigenom åtskilliga fördelar skulle vinnas och framför allt såväl allmänhetens som yrkesutöfvarnas berättigade kraf på en gång skulle bäst tillgodoses. Själfva tillvägagångssättet vid öfvergången till ett sådant system kunde tänkas bestå däri, att staten för egen räkning efter hand öfvertog driften af apoteksinrättningarna i den ordning de blefvo lediga. Klart är emellertid, att denna fråga behöfver en genomgående utredning och att en sådan utredning bör igångsättas så snart som möjligt.

*Utskottets
yttrande.*

Innan utskottet öfvergår till en närmare behandling af motionärens ofvan berörda förslag, anser sig utskottet böra i korthet redogöra för det sätt, hvarpå apoteksväsendet utvecklats i vårt land.

Historik.

Hos oss såväl som annorstädes har denna utveckling i stort sedt gått hand i hand med läkekonstens framsteg. Ännu under 16:de och i början af 17:de århundradet funnos icke några vetenskapligt utbildade läkare i vårt land, om man bortser från en och annan vid hofvet tidvis anställd utlänning; i stället utöfvades läkekonsten af s. k. bardskärare, hvilka visserligen ägde någon ringa insikt i fråga om inre sjukdomar, men som likväl hufvudsakligen sysselsatte sig med behandling af sårskador och andra yttre åkommor m. m. Småningom tillkommo dock verkliga läkare, hvilka genom särskildt bedrifna studier höjde läkekonsten öfver den s. k. folkmedicinens nivå. I samma mån som antalet af dessa läkare ökades, i samma mån gjorde sig också behofvet af ordning och enhetlighet inom medicinens område gällande, och detta ledde slutligen 1663 till en sammanslutning af hufvudstadens läkare för befordrande af gemensamma intressen och till höjande och befästande af läkekonstens anseende. Denna förening af läkare blef sedermera under namn af collegium medicum den myndighet, som under lång tid utöfvade inseendet öfver såväl apotekaryrkets som läkekonstens utöfning i landet.

Första början till ett ordnad apoteksväsende i Sverige utgjordes af det kungliga hofapoteket, som vanligen förestods af en från Tyskland inkallad och vid hofvet anställd apotekare. För undvikande af att medi-

cialierna skulle blifva förlegade eller på annat sätt fördärfvade berättigades denne hofapotekare 1575 att i Stockholms stad öppna ett apotek till allmänhetens betjänande. Ända till år 1623 var detta apotek det enda i Sverige, men nämnda år inrättades ett nytt apotek i Stockholm, som snart efterföljdes af flere andra. Samtidigt började äfven utländska apotekare bosätta sig i de större städerna i landsorten och där inrätta apotek, å hvilka de sedermera sökte och erhöilo privilegium eller stadfästelse.

Genom kungliga resolutionen den 22 juni 1625 förunnades hofvets apotekare frihet från »all tull, vechsel och besvär» för de medikamenter som från främmande land införskrefvos, och efter denna tid utfärdades sedan alltid vid förlänandet af apoteksrättigheter särskilda privilegiebref, uti hvilka uppräknades såväl de förmåner, som tillkommo apotekarne, som de skyldigheter de vid yrkets utöfvande hade att iakttaga. I de flesta af dessa bref beviljades frihet från all borgerlig tunga samt tullfrihet för utifrån införskrifna medicinalier, vissa kvantiteter vin, brännvin m. m., hvarjämte skydd mot konkurrens af andra apotekare utlofvades.

Utom från apoteken försålde medicin vid denna tid äfven af kryddkrämare, kringvandrande handlande m. fl. samt af läkarne och bardskärrarne, hvilka oftast själfva beredde de läkemedel, som de ordinerat åt sina sjuke. Detta missbruk afskaffades af collegium medicum, som för att förekomma utprånglandet af overksammas medikamenter bland allmänheten föranledde utfärdandet af en del författningar i hvad som angick läkare- och apotekarekonstens utöfvande. Sålunda utfärdades den 10 april 1675 ett privilegium för samtliga apotekare i Stockholm, hvarigenom hvar och en »materialist, oculist, bruchschneider, badare, sockerbagare eller kryddkrämare» förbjöds att försälja vissa i författningen uppräknade preparat och medicinalier, hvilka vid denna tid mest voro i bruk, hvarförutom tillades, att icke heller någon »medicus practicus, chirurgus, laborant, destillator eller någon annan eho det ock vore» skulle hafva rättighet att hålla något biapotek eller att själf preparera några medikamenter till apotekarnes förfång. Ofvanstående kungliga bref utsträcktes sedermera genom »Kungl. Maj:ts förnyade privilegium för apotekaresocieteten i Sverige och dess underliggande provinser emot de af kvacksalvare och andre slike inrotade missbruk» af den 28 juni 1683 till rikets alla apotekare, hvilka nu ytterligare tillförsäkrades skydd mot allt ingrepp i deras näring.

Ehuru apoteksväsendet i Sverige egentligen räknar sin första uppkomst från tiden för utfärdandet af dessa privilegier, så blef detsamma dock icke fullt ordnad förr än genom 1688 års medicinalordning, som ställde apoteksyrket i närmaste beroende af collegium medicum och sålunda införlif-

vade detta yrke med medicinalväsendet, hvori det alltsedan dess ingått såsom en väsentlig del. Kungl. Maj:ts nådiga privilegier för collegium medicum af den 30 oktober 1688 och Kungl. Maj:ts nådiga resolution och förklaring af den 1 augusti 1698, »angående några mål beträffande collegium medicum, apotekaresocieteten och barberareämbetet», bilda också grundvalen för hela det svenska medicinalväsendet. Hvad särskildt apoteksväsendet beträffar, så hafva alla sedermera tillkomna bestämmelser endast gått ut på att komplettera föreskrifterna i nyssnämnda nådiga bref, hvilka i sina grunddrag ännu alltjämt äro i gällande kraft. Sålunda fordrades af apotekarne, redan då apoteksväsendet införlivades med medicinalväsendet, enahanda skyldigheter, som nuförtiden äro dem allt fortfarande ålagda och hvilka i korthet kunna sammanfattas i fordran på förvärfvande af viss kompetens för rättighet att utöfva yrket samt skyldigheten att ställa sig den lagstadgade farmakopéns föreskrifter till efterrättelse äfvensom att i fråga om varuprisen följa en bestämd taxa och att beträffande apotekens skötsel underkasta sig offentlig inspektion. Denna första apotekslagstiftning har också genom att i detalj fastslå apotekarnes åligganden gentemot det allmänna gifvit hela apoteksinstitutionen den säregna prägel, som ännu i dag är utmärkande för densamma och som bäst karakteriseras af det förhållandet, att apoteken öfverallt hos oss anses såsom mer eller mindre offentliga inrättningar och att yrkets utöfvare på grund däraf snarare betraktas såsom tjänstemän än som vanliga näringsidkare.

De första åt apotekare utfärdade privilegierna innehöllo i regel stadganden därom, att desamma icke blott kunde öfvergå till änka och barn, utan äfven finge försäljas åt andra. Däremot föreskref ofvannämnde privilegiebref för samtliga apotekare i Stockholm af den 10 april 1675 uttryckligen, att när apoteksinnehafvarne framdeles med döden afgingo, »så skall änkan eller dess barn blifva vid apoteket och njuta alla privilegier och friheter till godo, så länge de det i behörigt stånd och esse hålla, likväl skall den provisor, som därtill antages och apoteket på sådant fall förestå vill, undergå collegii medicorum och samtliga apotekares examen och aflägga den vanliga eden.» Ehuru befogenheten att idka apoteksrörelse alltså rättsligen endast gällde apotekaren under hans lifstid och därefter hans änka och barn, uppkom ändock redan tidigt en handel med privilegierna på det sätt, att vid inträffande apoteksledighet Kungl. Maj:t alltid tilldelade äfven privilegiet åt den, som inköpt apotekets droger och inventarier. Härigenom blef det snart nog en häfdvunnen sed att betrakta privilegiet såsom en med apoteket under äganderätt oskiljaktigt förenad och alltså säljbar förman. Bristen på tydliga och klara bestämmelser i detta afseende, den

oafbrutna handeln med apoteksprivilegier och, icke minst, privilegiebrefvens i allmänhet otydliga affattning verkade sålunda därhän, att apoteksprivilegierna från att vara personella rättigheter småningom förvandlades till realrättigheter, hvilka icke kunde fräntagas vare sig den enskilde apotekaren eller dennes rättsinnehafvare. Till sist blef handeln med apoteksprivilegierna till och med i viss mån lagligen erkänd såsom berättigad, därigenom att Kungl. Maj:t i 1819 års apotekarreglemente § 10 föreskref, att sundhetskollegium skulle, så snart en behörig person blifvit laglig ägare af ett apotek, anmäla honom till undfående af privilegium å detsamma, hvartill bifall så godt som aldrig af Kungl. Maj:t vägrades.

Med de säljbara privilegierna följde emellertid hos oss såsom i andra länder, där dylika privilegier existera, en hel del olägenheter. En af de svåraste bland dessa var privilegievärdets oupphörliga stigande, hvaraf orsakades, att den erlagda köpesumman blef allt svårare att förränta, att den obemedlade apoteksinnehafvaren måste dragas med skulder under en stor del af sitt lif, att kraf på högre pris å apoteksvarorna därför oupphörligt förnummos och att dessa kraf af ekonomiska skäl ej alltid kunde tillbakavisas, hvarförutom äfven då och då svindel i viss mån bedrefs med apoteksaffärerna. I början af 1830-talet började man fördenskull inslå på den vägen att icke längre vid nyanläggning af apotek bevilja den apotekare, som fått sig privilegiet förunnadt, rättigheten att i sin tur afyttra eller sälja detta privilegium; i privilegiebrefvet föreskrefs sålunda uttryckligen, att privilegiet utdelades med förbehåll, att detsamma ej fick å annan person öfverlätas, med andra ord, privilegiet blef helt och hållet personligt. Blef ett apotek med dylikt privilegium ledigt, så tillsattes den nye apotekaren af Kungl. Maj:t efter ansökan, som stod öppen för alla kompetenta personer. Detta system med personella apoteksprivilegier blef sedan efter 1834 det allena tillämpade vid nyanläggning af apotek.

Emellertid kvarstod ännu den frågan olöst, huru förfaras skulle med de gamla s. k. reala apoteksprivilegierna, och många förslag blefvo i detta afseende tid efter annan framställda, hvilka förslag i allmänhet gingo ut på dels privilegiernas aflösning genom en amorteringsfond, dels handelns legaliserande för en viss tid och privilegievärdernas småningom skeende minskning eller successiva afskrifning. Som apotekarnes försäljningsrätt grundade sig endast på häfd och icke »de jure» var erkänd, måste också apotekarne själfva sträfva till en rimlig lösning af frågan för att icke mista allt. Detta oakadt dröjde det dock flera decennier, innan man kom till något resultat. Först genom Kungl. Maj:ts kungörelse af den 9 september 1873 blef frågan slutgiltigt löst. Enligt denna kungörelse skall

all handel med eller öfverlåtelse enskilde emellan af apoteksprivilegier med utgången af år 1920 upphöra att vidare tillerkännas gällande kraft. Innehafvarne af det öfvervägande flertalet reala apoteksprivilegier bildade tillsammans en kreditförening, som utställde obligationer mot säkerhet i apoteken. Stadgar fastställdes för en »amorteringsfond för apoteksprivilegier», genom hvilken fond delägarne fingo sina privilegier efter värdering inlösta, hvarefter apoteket tillförbands att halfårsvis inbetala till fonden en viss ränta å inlösningssumman ända till amorteringens slut, då af öfverskottet (reservfonden) skall bildas en pensionsfond. Genom denna anordning blefvo i ett slag 94 af de då befintliga 120 apoteken med reala privilegier förvandlade till apotek med personella privilegier. Af de återstående 26 säljbara apoteken hafva sedermera 14 med Kungl. Maj:ts tillstånd år 1892 bildat en ny amorteringsfond med samma ändamål som den gamla fonden, så att för närvarande endast 12 apotek med reala privilegier återstå, hvilka emellertid äfven de, såsom ofvan nämnts, efter 1920 års utgång blifva likställda med de öfriga apoteken.

I och med ingången af år 1921 äro alltså alla apoteksprivilegier i riket personella, hvilket betyder, att staten oinskränkt disponerar öfver desamma (ej öfver lager och inventarier, hvilka äro apoteksinnehafvarens lagliga tillhörighet) och alltså kan ordna apoteksväsendet och reglera apoteksrörelsen på sätt bäst synes. Fråga uppstår då, huruvida det svenska apoteksväsendet bör vid den tiden underkastas någon mera omfattande reform, huruvida något annat system än det, som nu i hufvudsak tillämpas i vårt land, bör komma till användning, och det är just denna fråga motionären genom sitt förslag velat väcka på tal, hvarvid han särskildt önskar få utredt, huruvida icke staten bör öfvertaga apoteksrörelsen och för egen räkning bedriva densamma. Det skulle ju kunna tyckas, som om motionären väl tidigt framkommit med sin hemställan om utredning i detta afseende, då ännu 13 å 14 år återstå, innan någon reform skall kunna åstadkommas, men om man tager i betraktande den väckta frågans synnerligen invecklade och svårlösta beskaffenhet, om man betänker att 40 år åtgingo för utredning och beslut huru de säljbara apoteksprivilegierna hos oss skulle kunna afskaffas, att exempelvis Finland alltsedan 1828 haft frågan om apoteksväsendets reformering stående på dagordningen och för ärendets utredning satt ett flertal kommittéer i arbete utan att ändock lyckas komma till något beslut, att Preussen sedan början af 1840-talet oupphörligt, ehuru alltid förgäfves, haft samma fråga på tal inom regeringen och representationen, samt att äfven Norge och Danmark sedan 1880- och 1890-talen äro sysselsatta med denna sak, så synes det uppenbarligen

vara rätt att äfven hos oss vara i god tid betänkt på en utredning angående apoteksväsendets ordnande, därest vi öfver hufvud taget önska få någon reformering af detsamma till stånd vid den ofvan omnämnda tidpunkten.

På detta ställe torde vara lämpligt att äfven nämna några ord om de olika system för apoteksdrift, som för närvarande tillämpas i de europeiska staterna. Desamma äro i hufvudsak af tre slag, nämligen:

*Olika system
för apoteks-
drift.*

fritt apoteksväsende,
apotek med reala apoteksprivilegier och
apotek med personella apoteksprivilegier.

Ett fjärde system, utom det flerstädes praktiserade med både reala och personella privilegier, skulle det förslag kunna kallas, som utmynnar i att apoteksdriften göres till statsmonopol, att staten inlöser och drifver alla apoteken för egen räkning. Frågan om ett sådant statsmonopol har dock aldrig lyckats vinna något gehör. I Finland framlades redan 1836 ett af en särskild kommitté utarbetadt förslag i nämnda syfte, men efter det collegium medicum utförligt kritiserat detta betänkande, blef förslaget år 1837 och sedermera för andra gången 1839 förkastadt och har sedermera varit fullständigt affördt från dagordningen i detta land. I Tyskland har saken under 1890-talet äfvenledes varit på tal, framfördt i riksdagen från socialdemokratiskt håll, men efter en genomgående kritik af statsministern *v. Boetticher* blef förslaget med alla röster mot förslagsställarnes afslaget. I Österrike har för en tid sedan till och med ifrågasatts, att man borde taga steget fullt ut och utlämna all medicin kostnadsfritt till de sjuke, emedan det vore staten ovärdigt att draga vinst af medborgares sjukdomar. Slutligen torde böra nämnas, att saken äfven kommit på tal i vårt grannland Norge dels genom en skrifvelse till stortinget 1885, dels genom en inlaga till justitiedepartementet 1891, men att förslaget bägge gångerna efter sorgfällig utredning och undersökning förklarats icke vara lämpligt för de inom landet rådande förhållandena.

De skäl, som anförts för statsmonopol, äro i hufvudsak: att privilegieväsendet vore en kvarlefva från gamla dagar och privilegier en orättvisa, som strede mot fria institutioner och medborgarnes rättsuppfattning; att, om apoteksprivilegierna öfver hufvud taget skulle bibehållas, det vore statens uppgift att sörja för, att fördelarna af dem ej komme enskilda personer utan hela samhället till godo; att om staten öfvertog apoteksdriften, skulle en ändamålsenligare fördelning af försäljningsställena kunna äga rum, större trygghet vinnas beträffande medicinens kvalitet och

bättre förhållanden inträda med hänsyn till varornas pris; att staten, därest den hade monopol på all läkemedelshandel, också skulle kunna bestämma vinstens användande vare sig till subvention af andra apotek eller till sänkning af medicinaltaxan; samt att de tjänstgörande farmaceuternas arbetstid och löneförmåner skulle bättre än nu kunna regleras. Mot systemet invändes å andra sidan, att en förvandling af apotekarne till statstjänare vore att sammanföra tvenne de mest heterogena element, alldenstund en aflönad statens tjänsteman aldrig bör beräkna sina handlingar med hänsyftning på enskild fördel, hvaremot apotekaren alltid skulle bli näringsidkare, antingen han komme att aflönas af staten eller att skatta till densamma; det beräknade öfverskottet på apoteksdriften skulle helt säkert slukas af kostnaderna för den ökning i personalen, som apotekens drivande såsom statsmonopol ovillkorligen skulle draga med sig, samt den dyrbara administrationen och kontrollen; någon nedsättning af taxan skulle därför ej kunna äga rum utan direkt understöd af staten, och såväl varusom penningekontrollen, som vid statens ägande af apoteken alltid måste blifva synnerligen omfattande, skulle sannolikt på grund af apoteksyrkets säregna beskaffenhet icke till något pris kunna blifva effektiv; för farmaceutkåren skulle den sporre till arbete, som nu ligger i utsikten att komma till själfständig verksamhet, bortfalla, och utan tvifvel skulle statsdriften i många fall gifva anledning till att man gentemot allmänheten icke visade nödigt tillmötesgående och erforderlig raskhet vid expeditionen af läkemedlen.

Tager man därefter de ofvan omnämnda system i betraktande, hvilka för närvarande tillämpas inom olika stater i Europa, så finner man, att fritt apoteksväsende, där ett diplom på aflagd apotekareexamen är tillräckligt för att hvar och när som helst kunna uppsätta ett apotek, är mycket allmänt i bruk och existerar såväl i Frankrike, Belgien, Holland, Spanien och Portugal som i England och delvis äfven i Schweiz och Italien. Trots detta anse dock många, att erfarenheten icke talar till förmån för ett sådant system. Betänker man, hvilka fordringar staten måste uppställa för ernående af sitt mål i afseende å handeln med läkemedel, så torde ock detta blifva lätt förklarligt. Nämnda fordringar äro: insikt och skicklighet hos yrkets utöfvare, fullständigt och tillräckligt förråd af droger m. m., fullt verk samma preparat, billiga pris å läkemedlen, lämpligt placerade och till erforderligt antal inrättade försäljningsställen samt snabb och ofelbar expedition af medicin hvarje tid på dygnet. Det fria apoteksväsendet kan, förklara systemets vedersakare, hvarken teoretiskt eller praktiskt bringas i öfverensstämmelse med dessa fordringar. De framhålla att i de

länder, där systemet användes, allmänheten aldrig kan lita på att läkemedlen beredas så samvetsgrant och väl samt af så goda och felfria ingredienser som i länder med privilegiesystem, samt att öfverallt, där fritt apoteksväsende råder, läkemedlen, på grund af den hejdlösa konkurrensen och den däraf följande obetydliga omsättningen på hvarje apotek, äro väsentligt dyrare än i länder, där apoteken äro privilegierade. Dessutom andraga de mot systemet, att i länder med fritt apoteksväsende farmaceuterna helst slå sig ned och uppsätta sina apotek i städerna eller andra tätt befolkade orter, där de kunna påräkna större förtjänst än på landet, hvilket gör, att landsbygden blir mer eller mindre blottad på apotek. Af systemets beundrare framhålles däremot, dels att apoteksväsendet genom omdaning till fri näring skulle erhålla en mera demokratisk läggning, att allmänheten i följd af apoteksinrättningarnas stora antal finge lättare åtgång till medicinen, som äfven på grund af den större konkurrensen måste blifva billigare i pris, samt att farmaceuterna skulle komma att arbeta under ljusare och fördelaktigare villkor, då all anciennitetsstrid skulle bortfalla och hvarje examinerad apotekare kunde efter uppdrifvande af ett visst minimikapital blifva en själfständig yrkesutöfvare.

Af de båda återstående systemen torde apotek med reala d. v. s. säljbara apoteksprivilegier icke vidare vara att tänka på, sedan vi nu en gång på grund af långvarig erfarenhet funnit nödvändigt att helt och hållet afveckla detta hos oss ursprungligen tillämpade system. De svagheter, som vidlåda realprivilegiesystemet och som redan här ofvan framhållits, torde äfven vara så iögonenfallande, att ingen lärer påyrka ett återgående till de forna förhållandena. I de flesta länder, där detta system, ensamt eller i förening med personalprivilegiesystemet, är gällande och bland hvilka Tyskland, Österrike, Ryssland, Finland, Danmark och Norge äro de viktigaste, pågår också sedan flere år en strid mellan apotekaryrkets målsmän för att få de säljbara privilegiebördorna aflyftade från apoteken, på sätt i Sverige redan skett, och ersatta med något annat, lämpligare system.

Följer så i ordningen personalprivilegiesystemet, som karakteriseras af att apoteksprivilegiet endast gäller under innehafvarens lifstid och icke får öfverlåtas på annan person, ej heller efter innehafvarens död får öfvergå till änka eller barn. Till apotekare utser medicinalförvaltningen efter ansökan den skickligaste och mest förtjänte bland de sökande. Vanligtvis är ny tillträdare till apoteket skyldig att till fulla värdet tillösa sig företrädarens lager och inventarier. Genom sistnämnda bestämmelse förekommes eller åtminstone minskas väsentligt den mot systemet oftå fram-

hållna betänkligheten, att apotekaren af brist på ekonomiskt intresse för affären icke skall upprätthålla apoteket i det skick, som önskvärdt är, då garanti ju alltid på detta sätt lämnas för att materialiernas verkliga värde blir ersatt. Motståndarne till systemet framhålla såsom en af dess olägenheter, att apoteksrörelsen vid innehafvarens frånfalle antingen måste till allmänhetens förfång stängas eller också för en tid fortsättas af apotekarens arfvingar, hvilket senare återigen innebure ett betänkligt afsteg från själfva principen i systemet samt medförde stora svårigheter att rätta felaktigheter i apotekshushållningen, då de tillfälliga apoteksinnehafvarne icke lydte under apotekarereglementet samt hade föga eller intet att förlora, därest de skulle bryta mot detsamma. Dessutom måste taxan på apoteksvaror hållas jämförelsevis hög samt apotekens antal starkt begränsas, därest man skulle vara viss om att erhålla skickliga och fullt kompetenta sökande till apoteken. Personalprivilegiesystemet anses jämväl vara oförmånligt för det enskildta intresset, för farmaceuterna själfva, dels därför att det icke tillåter apotekarne att fritt disponera öfver den till deras yrke hörande egendomen såsom öfver sitt öfriga gods, dels också emedan befordringarna till själfständig verksamhet först skedde sedan farmaceuten uppnått en långt framskriden ålder, af det skäl att vakanser jämförelsevis sällan uppstode. Till systemets fördelar anses höra, att detsamma vore ägnadt att befordra farmaceuternas vetenskapliga studier, eftersom möjligheten att erhålla apotek i ej ringa mån vore beroende af de sökandes kunskaper och yrkesskicklighet. Därigenom att farmaceuterna först vid en mognare ålder kunde få tillträda eget apotek, komme de äfven till detsamma väl förberedda i praktiskt afseende. Någon orättvisa, hvarigenom endast den förmögne utan hänsyn till skicklighet och förtjänst kunde framför den obemedlade förvärfva sig apotek, förefinnes icke här. Och staten hade, hvilket vore det viktigaste af allt, den fördelen att kunna för apoteksrelsens drift engagera de bästa farmaceuterna och sålunda fullt garantera allmänheten de förmåner, som med apoteksväsendet åsyftas.

Utskottet har ansett sig böra lämna ofvanstående korta redogörelse för de olika system, enligt hvilka apoteksrelsen för närvarande bedrifves inom olika länder, emedan däraf med all tydlighet framgår, att mycket finnes att säga såväl för som mot dem alla samt att det måste bero på särskilda förhållanden, huruvida man inom ett visst statssamfund bör föredraga det ena eller det andra. Motionären har framhållit de kraf,

allmänheten måste hafva rätt att ställa på landets apoteksväsende, men å andra sidan äfven riktat uppmärksamheten på att dessa kraf ej få tillgodoses på sådant sätt, att den enskilde apotekaren därigenom påläggas ekonomisk risk. Han antyder för sin del, att de stridiga intressen, som därvidlag onekligen förefinnas, bäst skulle kunna sammanjämkas, därest staten för egen räkning öfvertog apoteksdriften, det vill med andra ord säga, därest läkemedelshandeln gjordes till ett statsmonopol. Utskottet har icke funnit det möjligt att afgöra, om ett sådant statsmonopol verkligen skulle komma att medföra de fördelar för det allmänna, som motionären antager, eller i hvad mån de invändningar, som anföras mot detta ordnande af apoteksväsendet, äga berättigande, då all erfarenhet saknas, huru ett statsmonopol i förevarande afseende torde komma att verka. En grundlig undersökning af skälen för och emot ett statsmonopol och en utredning rörande möjligheterna för detta systems genomförande i vårt land synas dock i alla händelser vara att förorda, innan man skjuter åt sidan tanken på ett sådant ordnande af apoteksväsendet.

Såsom motionären äfvenledes föreslagit, bör dock denna utredning icke blifva så ensidig, att den omfattar endast och allenast frågan om statsdriftens möjligheter och fördelar. Äfven andra system finnas, såsom ofvan blifvit visadt, hvilka kunna vara värda att pröfvas och jämföras, och bland dessa icke minst det system, som för närvarande är så godt som allenarådande i vårt land, eller personalprivilegiesystemet, hvilket dock, så som det hos oss tillämpas, af yrkesmän utomlands anses stå främst och ofta anføres såsom ett mönster, när det gäller förslag att reformera apoteksväsendet i ett land. Dessa omdömen må vara rättvisa eller ej, nekas kan dock icke, att äfven detta system har sina olägenheter och behöfver reformeras, något som väl också tydligen torde framgå af de upprepade anmärkningar, som från skilda håll och af olika anledningar framställts och snart sagdt dagligen framställas mot vårt apoteksväsende.

Då lämpligaste tillfället till genomförandet af reformer i det sätt, hvarpå apoteksrörelsen för närvarande bedrifves hos oss, onekligen sammanfaller med den tidpunkt, då amorteringen af apoteksprivilegierna slutförts, d. v. s. vid ingången af år 1921, emedan den förändring, som då äger rum med flertalet af våra apotek, äfven kommer att i väsentlig mån inverka på deras ställning i öfrigt till staten, och då utredningen af sådana frågor, som här afses, alltid visat sig draga lång tid, innan man kunnat ena sig om ett slutgiltigt beslut, anser sig utskottet hafva fullt skäl att tillstyrka motionärens förslag och får alltså, under hänvisning till hvad utskottet sålunda anfört, hemställa,

att Andra Kammaren ville för sin del besluta, att Riksdagen i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhåller, det täcktes Kungl. Maj:t låta utreda, hvilket system i afseende å apoteksväsendet som med utgången af år 1920 bör tillämpas i vårt land, särskildt med hänsyn till frågan, huruvida staten då bör för egen räkning öfvertaga apoteksrörelsen, samt för Riksdagen framlägga det förslag, hvartill utredningen kan föranleda.

Stockholm den 12 mars 1907.

Å utskottets vägnar:

RICH. WAWRINSKY.
